

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

ON THE CONCEPT AND CONTENT OF CIVIL-MILITARY COOPERATION

Павленко М.В., аспірант кафедри цивільного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті досліджується поняття та зміст цивільно-військового співробітництва з метою його системного осмислення, зокрема з погляду цивільного права.

Визначено, що цивільно-військового співробітництва в керівних документах Збройних Сил України трансформувалось з затвердженням у 2020 році Доктрини «Цивільно-військове співробітництво».

Встановлено, що відповідно до останніх редакцій керівних документів Збройних Сил України, цивільно-військове співробітництво може здійснюватись організаційними структурами з числа військових формувань (Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України), правоохоронних органів (поліцією особливого призначення України) та розвідувальних органів (Служби зовнішньої розвідки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, розвідувального органу Державної прикордонної служби України) в особі їх уповноважених представників.

Разом з цим вказано, що іншою стороною взаємодії в межах цивільно-військового співробітництва можуть бути фізичні особи (цивільне населення та їх об'єднання без статусу юридичної особи), юридичні особи (в тому числі, іноземні неурядові організації, релігійні організації) та органи державної влади та місцевого самоврядування (в тому числі, правоохоронні органи).

Запропоновано визначення цивільно-військового співробітництва з погляду цивільного права як цивільних правовідносин між організаційними структурами Збройних Сил України, інших складових Сил оборони України та фізичними, юридичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, що виникають у зв'язку з виконанням Збройними Силами України, іншими складовими Сил оборони України завдань за призначенням.

Ключові слова: Цивільно-військове співробітництво, цивільні відносини, цивільні правовідносини, сектор безпеки і оборони, сили оборони, Збройні Сили України.

The article examines the concept and content of civil-military cooperation for the purpose of its systematic understanding, particularly from the perspective of civil law.

It has been determined that civil-military cooperation in the governing documents of the Armed Forces of Ukraine was transformed with the adoption of the "Civil-Military Cooperation" Doctrine in 2020.

It has been established that according to the latest editions of the governing documents of the Armed Forces of Ukraine, civil-military cooperation may be conducted by organizational structures from among military formations (State Special Transport Service, State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine, National Guard of Ukraine, State Border Guard Service of Ukraine), law enforcement agencies (Special Purpose Police of Ukraine), and intelligence agencies (Foreign Intelligence Service of Ukraine, Main Intelligence Directorate of the Ministry of Defense of Ukraine, intelligence agency of the State Border Guard Service of Ukraine) through their authorized representatives.

At the same time, it is noted that the other party to the interaction within the framework of civil-military cooperation may be natural persons (civilian population and their associations without legal entity status), legal entities (including foreign non-governmental organizations, religious organizations), and state authorities and local self-government bodies (including law enforcement agencies).

A definition of civil-military cooperation from the perspective of civil law is proposed as civil legal relations between organizational structures of the Armed Forces of Ukraine, other components of the Defense Forces of Ukraine, and natural persons, legal entities, state authorities, and local self-government bodies, arising in connection with the performance of designated tasks by the Armed Forces of Ukraine and other components of the Defense Forces of Ukraine.

Key words: Civil-military cooperation, civil relations, civil legal relations, security and defense sector, defense forces, Armed Forces of Ukraine.

Постановка проблеми. Поряд зі збільшенням уваги наукової спільноти до питання цивільно-військового співробітництва, особливо в умовах військової агресії Російської Федерації проти України, відсутній уніфікований підхід до тлумачення його змісту. Вбачається, що термін та його зміст визначені керівними документами Збройних Сил України насамперед з позиції застосування військ (сил). Разом із цим, з метою системного осмислення цивільно-військового співробітництва, постає питання його тлумачення, зокрема з точки зору цивільного права.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з цивільно-військовим співробітництвом Збройних Сил України досліджували такі українські вчені, як Бериславська О.М., Бринцев В.В., Ю. Калагін, Карамішев Д.В., Карелін В.В., Коропатнік І.М., Кривенко Ю.В., Минько О.В., Настюк В.Я., Патер І.Г., Середенко М.М., Тітко Е.В., Ткачук П.П., Товма І.М., Трюхан О.А., Ушаков І.В., Хміль В.В., Хомяков Д.О., Чобіт І.Р., Шопіна І.М., Шульгін В.В. та інші. Більшістю дослідників не ставилось на меті запропонувати авторське тлумачення цивільно-військового співробітництва, проте поряд із цим окремі автори мали власні погляди на його сутність.

Так, Патер І.Г. (з колективом співавторів) вважали, що «цивільно-військове співробітництво – це діяльність військових підрозділів Збройних Сил України, яка сприяє значному підвищенню довіри цивільного населення до Збройних Сил України як інституту держави, мінімізує вплив наслідків бойових дій на цивільне населення у районі проведення операції Об'єднаних сил (Антитерористичної операції), формує позитивну громадську думку щодо діяльності військових частин та підрозділів ВМС ЗС України у районах їх дислокації та розширює можливості щодо протидії негативному інформаційному впливу противника на населення» [1, 84].

В свою чергу, Коропатнік І.М. в межах концепції розвитку цивільно-військового співробітництва запропонував наступну його дефініцію: «Цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України – це врегульована правовими нормами система взаємодії між суб'єктами, до яких належать, з одного боку – Збройні Сили України як особливий інститут держави, з іншого – органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадські об'єднання, організації та громадяни, призначенням якої є створення сприятливих умов для реалізації функціональної мети кожного з них, надання допомоги громадя-

нам у зоні збройного конфлікту, на підставі чого забезпечується підвищення авторитету Воєнної організації держави і збільшення ефективності діяльності Збройних Сил України» [2, 505].

Бериславська В.В. підтримувала «думку науковців, які розкривають поняття цивільно-військового співробітництва як систему з виділенням відповідних елементів цієї системи, але відзначала, що одним з ключових елементів цивільно-військового співробітництва є саме суб'єктна складова або ж кадровий потенціал» [3, 31].

Минько О.В., Луговський І.С., Адамчук М.М., в свою чергу, визначали цивільно-військового співробітництва, що здійснюється в межах Національної гвардії України як «систематичну, планомірну діяльність НГУ з координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів НГУ з метою формування позитивної громадської думки і забезпечення сприятливих умов для виконання Національною гвардією України покладених завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових та невійськових сил та засобів» [4, 83].

Розглядаючи правовий режим цивільно-військового співробітництва, Карелін В.В. розумів його як «самостійний, законодавчо визначений, комплексний правовий інститут, який складається із комплексу заходів діяльності центрів цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, інших військових формувань, державних та правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України по координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки і забезпечення сприятливих умов для виконання Збройними Силами України покладених на них завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових та невійськових сил та засобів» [5, 7-8].

Ушаков І.В., запропонував авторське визначення поняття цивільно-військового співробітництва у секторі безпеки і оборони України, як «системної діяльності складових сил безпеки та оборони України для взаємодії з об'єктами цивільного середовища, спрямованої на захист національних інтересів України від загроз, за допомогою військових та невійськових сил та засобів та з урахуванням досвіду держав-членів НАТО» [6, 52].

Крім того, Потеряйко С.П., Белікова К.Г., Твердохліб О.С. розглядаючи цивільно-військове співробітництво з точки зору механізму публічного управління сферою цивільного захисту, запропонували його визначення «як врегульованої правовими нормами системи взаємовідносин між його суб'єктами, призначенням якої є створення сприятливих умов для реалізації мети кожного з них» [7, 267].

Метою статті є встановити зміст цивільно-військового співробітництва, зокрема з погляду цивільного права.

Виклад основного матеріалу. В ході розвитку системи цивільно-військового співробітництва (далі за текстом – ЦВС) змінювалось визначення цього поняття в нормативних та організаційно-розпорядчих актах Збройних Сил України (далі за текстом – ЗС України).

Так, у 2017 році у Положенні про цивільно-військове співробітництва Збройних Сил України, що затверджено наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 20 грудня 2017 року № 446 (далі за текстом – Положення про ЦВС) зустрічається наступна дефініція цього терміну: «Цивільно-військове співробітництво Збройних Сил

України – систематична, планомірна діяльність Збройних Сил України по взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки про діяльність Збройних Сил України і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій» [8, 1.2].

Надалі, аналогічне тлумачення зустрічається у Тимчасовій настанові з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України, затвердженій наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 02 квітня 2019 року № 131 (далі за текстом – Тимчасова настанова з ЦВС) [9, 1.2].

В свою чергу, аналізуючи термін ЦВС у Положенні про ЦВС ЗС України та Тимчасовій настанові з ЦВС звертаємо увагу, що в ньому визначаються:

організаційні вимоги до такої діяльності (систематичність, планомірність);

суб'єкти (ЗС України з одного боку та органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадські об'єднання, організації та громадяни);

місце здійснення (райони дислокації військових частин та підрозділів);

мета (формування позитивної громадської думки про діяльність ЗС України і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій).

Поряд із цим, у 2020 році у ЗС України з затвердженням Доктрини «Цивільно-військове співробітництво» (далі за текстом – Доктрина ЦВС) переглянуто тлумачення ЦВС та визначено наступним чином: «Цивільно-військове співробітництво – системна, планомірна діяльність ЗС України та інших складових сил оборони: командувачів (командирів), начальників, органів військового управління, штабів всіх рівнів, військових частин (підрозділів) та/або військовослужбовців для взаємодії з об'єктами цивільного середовища з метою створення сприятливих умов для виконання визначених їм завдань з використанням військових та невійськових сил та засобів» [10, 6].

Аналізуючи термін ЦВС в редакції Доктрини ЦВС в контексті порівняння з тлумаченням Положення про ЦВС ЗС України (Тимчасової настанови з ЦВС) відмічаємо наступне.

По-перше, зазнала видозміни одна з двох організаційних вимог до здійснення ЦВС, а саме визначено «системний» характер цієї діяльності замість «систематичний». Вбачаємо, що відповідно до зазначених змін ЦВС є діяльністю, яка проводиться в єдиній системі застосування ЗС України (системно), в той час як терміни «систематичний» та «плановий» у попередніх актах по суті є тотожними одне одному.

По-друге, заслуговує на окрему увагу аналіз змінений склад суб'єктів, що здійснюють ЦВС.

Так, в редакції Положення про ЦВС ЗС України (Тимчасової настанови з ЦВС) однією зі сторін ЦВС визначені ЗС України.

В свою чергу, в редакції Доктрини ЦВС перелік суб'єктів здійснення ЦВС було розширено шляхом включення, окрім ЗС України, інших складових сил оборони (далі за текстом – ІССО), а також деталізовано шляхом визначення представників цих органів, що здійснюють ЦВС.

Щодо представників ЗС України та ІССО, які здійснюють ЦВС відповідно до положень Доктрини ЦВС («командувачі (командири), начальники, органи військового управління, штаби всіх рівнів, військові частини (підрозділи) та/або військовослужбовці»), вважаємо, що вказані особи в ході здійснення цивільно-військового співробітництва не є його самостійними суб'єктами, оскільки діють в інтересах тих чи інших організаційних структур ЗС України та ІССО в межах наданих повноважень.

Щодо другої групи визначених суб'єктів, що здійснюють ЦВС, зазначаємо:

1) Органи військового управління, військові частини (підрозділи) є організаційними структурами ЗС України та інших військових формувань і розвідувальних органів зі складу ІССО, що комплектуються за рахунок військовослужбовців;

2) Штаби (всіх рівнів) – органи управління діями військових частин (підрозділів, угруповань військ (сил) тощо), що також комплектуються за рахунок військовослужбовців ЗС України та інших військових формувань і розвідувальних органів зі складу ІССО.

З огляду на зазначене приходимо до висновку, що ЦВС здійснюється всіма військовослужбовцями, що входять до складу організаційних структур ЗС України та ІССО, в інтересах таких організаційних структур та в межах наданих повноважень.

Щодо переліку суб'єктів, з якими ЗС України та ІССО здійснюють взаємодію в ході ЦВС, зазначаємо наступне.

Відповідно до Положення про ЦВС ЗС України (Тимчасової настанови з ЦВС) така взаємодія здійснюється з «органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами».

В свою чергу, в редакції Доктрини ЦВС ЗС України та ІССО взаємодіють з об'єктами цивільного середовища, до яких належать «цивільне населення, його потреби та рівень їх задоволення, громадські організації (в тому числі – охоронної діяльності), міжнародні урядові та неурядові організації, система і структура влади, правоохоронні органи, суспільні відносини та конфлікти (політичні, економічні, соціальні, етнічні), виробнича сфера та трудові відносини, інфраструктура забезпечення життєдіяльності та техногенно небезпечні об'єкти, транспортна, торгівельна мережі, банківська система, культурні та ментальні особливості регіону (традиції, звичаї), релігійні організації та взаємовідносини між ними, об'єкти інформаційної сфери та інформаційне середовище загалом».

Таким чином, якщо в попередньому тлумаченні був визначений перелік суб'єктів – фізичних та юридичних осіб, то в поточній редакції визначаються:

1) суб'єкти (цивільне населення, міжнародні урядові та неурядові організації, система і структура влади, правоохоронні органи, релігійні організації);

2) окремі характеристики або стани цих суб'єктів (потреби цивільного населення та рівень їх задоволення, взаємовідносини між релігійними організаціями);

3) об'єкти (інфраструктура забезпечення життєдіяльності та техногенно небезпечні об'єкти, транспортна, торгівельна мережі, банківська система, об'єкти інформаційної сфери);

4) окремі сфери суспільних відносин (політична, економічна, соціальна, етнічна, трудова, виробнича, культурна, ментальна, інформаційна).

Аналізуючи вказані категорії зазначаємо таке.

По-перше, вбачаються наступні особливості у визначеній групі суб'єктів.

Словосполучення «цивільні особи (населення)» в законодавстві вживається у Законі України від 08 липня 1999 року № 862-XIV «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» у редакції від 19 липня 2020 року, відповідно до якого це «будь-яка особа, яка не належить до жодної з категорій осіб, зазначених у статті 4 (А.1, А.2, А.3, А.6) Третьої Женевської Конвенції та у статті 43 Додаткового протоколу 1 до Женевських Конвенцій», тобто не є «особовим складом збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил» [11, 1].

Щодо міжнародних урядових та неурядових організацій, то виходячи з положень частини четвертої

статті 2 Закону України від 22 березня 2012 року № 4572-VI «Про громадські об'єднання» (зі змінами), вони охоплюються терміном «іноземні неурядові організації», які, в свою чергу, «діють на території України, у тому числі через утворені на території України філії та представництва» [12, 2].

В частині системи і структури влади зазначаємо, що Доктриною ЦВС не визначено, які саме органи (установи) належать до цієї категорії. Немає визначення і вичерпного переліку суб'єктів, що входять до системи і структури влади і в чинному законодавстві України, керівних документах Міністерства оборони України і Генерального штабу Збройних Сил України з питань цивільно-військового співробітництва.

В той же час, статтею 5 Конституції України визначено, що народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [13, 5]. Про те, що система влади ділиться саме на органи державної влади та органи місцевого самоврядування, зазначала також Костовська В.А. [15, 34].

Підтверджує зазначену позицію і виклад поняття «цивільно-військове співробітництво» у попередніх редакціях Положення про ЦВС ЗС України та Тимчасової настанови з ЦВС, відповідно до якого взаємодія здійснювалась з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

В свою чергу, система органів державної влади, з урахуванням положень статті 6 Конституції України, включає: орган законодавчої влади (Верховна Рада України) [13, 75]; органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, центральні та інші органи виконавчої влади, а також місцеві органи влади – місцеві державні адміністрації) [15, 113 – 118];

органи судової влади.

Аналогічної системи поділу органів державної влади (з урахуванням окремих особливостей, пов'язаних з реформуванням системи органів державної влади в ті чи інші часові періоди) дотримувались такі українські вчені, як Антонов В.О. [16, 182], Погорілко В.Ф. [17], Процюк І.В. [18, 11], Яковлев А.А. [19, 79] та інші.

Поряд з цим, Яковлев А.А. зазначає, що «в системі органів державної влади України та інших держав можна виокремити низку органів, які за своєю компетенцією, або за своїми функціями не можуть бути віднесені ані до законодавчої, ані до виконавчої, ані до судової влади» [19, 83].

З урахуванням того, що здійснення класифікації органів державної влади не є метою цього дослідження, вбачаємо за необхідне зафіксувати, що саме з органами державної влади як складових системи влади може здійснюватись цивільно-військове співробітництво.

В частині структури влади вбачається, що оскільки структура – це устрій, організація чого-небудь, то «система та структура влади» – це устрій, організація органів державної влади, взаємозв'язки між ними, які, очевидно, не можуть існувати самостійно та, відповідно, не є самостійним суб'єктом взаємодії.

Щодо правоохоронних органів, з якими здійснюється взаємодія в межах цивільно-військового співробітництва зазначаємо, що відповідно до пункту першого частини першої статті 2 Закону України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», до правоохоронних органів належать «органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [20, 2].

Разом з цим, з урахуванням думки таких українських вчених, як Арабаджи Н.Б. [21, 11], Бомбергер І.Л. [22, 16] та інших, які вважали правоохоронні органи державними органами, вважаємо, що виокремлення правоохоронних органів як окремого суб'єкта здійснення цивільно-військового співробітництва вбачається недоцільним, оскільки вони є державними органами та, відповідно, входять до пропонованої категорії «система та структура влади».

Крім того суб'єктом, з яким може здійснюватись цивільно-військове співробітництво відповідно до Доктрини ЦВС, є релігійні організації.

Відповідно до Закону України від 23 квітня 2001 року № 987-ХІІ «Про свободу совісті та релігійні організації» (зі змінами), в Україні до релігійних організацій відносяться «релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій» [23, 7].

Окремо зазначаємо, що вказаним Законом визначено, що «релігійна організація визнається юридичною особою з дня її державної реєстрації» [23, 13].

Щодо решти категорій об'єктів цивільного середовища, з якими здійснюється взаємодія за Доктриною ЦВС (окремі характеристики або стани вищеперелічених суб'єктів, різного роду об'єкти та окремі сфери суспільних відносин) вважаємо, що з ними окремо не може здійснюватись взаємодія в межах цивільно-військового співробітництва, оскільки вони не є його самостійними суб'єктами (сторонами).

Так, потреби цивільного населення та рівень їх задоволення, взаємовідносини між релігійними організаціями не можуть існувати у відриві від цивільного населення та релігійних організацій відповідно.

Інфраструктура забезпечення життєдіяльності та техногенно небезпечні об'єкти, транспортна, торгівельна мережі, банківська система, об'єкти інформаційної сфери, у разі їх використання Збройними Силами України або іншими складовими Сил оборони України, породжують ті чи інші правовідносини аж до примусового використання без наявності необхідних дозволів з метою забезпечення потреб оборони, відсічі та стримування збройної агресії у разі наявності крайньої необхідності.

Крім того, політична, економічна, соціальна, етнічна, трудова, виробнича, культурна, ментальна, інформаційна сфера суспільних відносин являють собою категоризовані за певною ознакою однорідності суспільні відносини, в межах яких існують та взаємодіють ті чи інші суб'єкти.

Завершуючи аналіз терміну «цивільно-військове співробітництво» зазначаємо, що метою здійснення цивільно-військового співробітництва згідно з положеннями Доктрини ЦВС є «створення сприятливих умов для виконання визначених завдань з використанням військових та невійськових сил та засобів».

В свою чергу, аналізуючи цивільно-військове співробітництво з погляду цивільного права приходимо до наступного.

Так, статтею 2 Цивільного кодексу України визначено, що учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи (частина перша зазначеної статті), а також держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права [25, 2].

Погоджуємось з такими вченими як Сафончик О.І., Матійко М.В., Фасій Б.В., які вважали, що цивільні правовідносини – це «правовий зв'язок, що ґрунтується на нормах цивільного права, між юридично рівними учасниками цивільних відносин», та, в свою чергу, виокремлювали обов'язковими елементами цивільних правовідносин їх суб'єкти, об'єкти та зміст. Крім того, підтримуємо думку,

що «цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки» [25, 10].

Крім того, Коссак В. М., Заїка Ю. О., Гришук В. К., Яновська Г.Б., Кучер В.О., розглядаючи структуру цивільних правовідносин, також виокремлювали їх суб'єктний склад (принаймні дві сторони (або ж суб'єкти) – управнена і зобов'язана), зміст (суб'єктивні права та обов'язки їх учасників), об'єкти правовідносин (поведінку їх учасників, яка водночас виступає і об'єктом цивільно-правового регулювання). Зазначали про те, що «особливе практичне значення має законодавче виокремлення видів об'єктів прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин, або ж об'єктів цивільних прав». Останніми, в свою чергу, «виступають ті матеріальні та нематеріальні блага, задля отримання, використання, охорони чи захисту яких цивільні правовідносини встановлюються та здійснюються» [26, 40].

Разом з цим, Романова І.Д. наголошувала, що «відношення завжди передбачає юридичний зв'язок, принаймні, між двома суб'єктами, один з яких є носієм суб'єктивного права, а інший – носієм юридичного обов'язку» [27, 317].

Таким чином, на нашу думку цивільно-військове співробітництво, з точки зору цивільного права, завжди здійснюється між двома або більше суб'єктами, які, вступаючи у ті чи інші цивільні відносини, є їх рівноправними учасниками.

Виходячи з вищевикладеного, на нашу думку, цивільно-військове співробітництво з погляду цивільного права – це цивільні правовідносини між організаційними структурами Збройних Сил України, інших складових Сил оборони України та фізичними, юридичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, що виникають у зв'язку з виконанням Збройними Силами України, іншими складовими Сил оборони України завдань за призначенням.

Висновки. Поняття цивільно-військового співробітництва в керівних документах Збройних Сил України трансформувалось з затвердженням у 2020 році Доктрини «Цивільно-військове співробітництво».

Вважаємо, що відповідно до нової редакції, цивільно-військове співробітництво може здійснюватись організаційними структурами з числа військових формувань (Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України), правоохоронних органів (поліцією особливого призначення України) та розвідувальних органів (Служби зовнішньої розвідки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, розвідувального органу Державної прикордонної служби України) в особі їх уповноважених представників.

Разом з цим, іншою стороною взаємодії в межах цивільно-військового співробітництва можуть бути фізичні особи (цивільне населення та їх об'єднання без статусу юридичної особи), юридичні особи (в тому числі, іноземні неурядові організації, релігійні організації) та органи державної влади та місцевого самоврядування (в тому числі, правоохоронні органи).

На нашу думку, цивільно-військове співробітництво з погляду цивільного права – це цивільні правовідносини між організаційними структурами Збройних Сил України, інших складових Сил оборони України та фізичними, юридичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, що виникають у зв'язку з виконанням Збройними Силами України, іншими складовими Сил оборони України завдань за призначенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про науково-дослідну роботу «Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи». Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якев. НАН України, 2018. 88 с.
2. Коропатнік І. М. Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України : дис. ... д-ра юрид. наук : 342.951. Київ, 2016. 519 с.
3. Бериславська О. Цивільно-військове співробітництво як вид суспільно-правових відносин у системі публічного управління. *Journal of Scientific Papers «Social development and Security»*. 2019. Vol. 9, no. 2. P. 23–36.
4. Минько О. В., Луговський І. С., Адамчук М. М. Пропозиції щодо розвитку системи цивільно-військового співробітництва у формуваннях Національної гвардії України та проблемні питання її логістичного забезпечення. *Честь і закон*. 2019. № 1 (68). С. 79–87.
5. Карелін В. В. Щодо поняття правового режиму цивільно-військового співробітництва. *Галузь військового права у сучасних умовах державотворення*. 2020. С. 5–8.
6. Ушаков І. В. Механізми реалізації цивільно-військового співробітництва у секторі безпеки і оборони України : дис. ... д-ра філософії в галузі держ. упр. : 281. Київ, 2023. 187 с.
7. Потеряйко С., Белікова К., Твердохліб О. Цивільно-військове співробітництво як механізм публічного управління сферою цивільно-го захисту. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15).
8. Про затвердження Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України : Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 20.12.2017 № 446.
9. Про затвердження Тимчасової настанови з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України : Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 02.04.2019 № 131.
10. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво» : затв. Головнокомандувачем Збройних Сил України від 02.07.2020 № 15860/С. 2020. 2 лип.
11. Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні : Закон України від 08.07.1999 № 862-XIV : станом на 19 лип. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/862-14#Text> (дата звернення: 01.12.2023).
12. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 01.12.2023).
13. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
14. Костовська В. А. Удосконалення бюджетів місцевого самоврядування в процесі реформування міжбюджетних відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 08.00.08. Ірпінь, 2010. 244 с.
15. Інші органи виконавчої влади. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog>
16. Антонов В. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
17. Погорілко В. Ф. Політична система України і проблеми її реформування. *Вісник Запорізького державного університету: збірник наукових статей*. 2004. С. 7.
18. Процюк І. В. Поділ державної влади: сутність та зміст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер: Юри-спруденція. 2015. Т. 1, № 15. С. 8–12.
19. Яковлев А. А. Конституційний процес в Україні: теоретичні і практичні аспекти реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2021. 436 с.
20. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII : станом на 24 лис. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 01.12.2023).
21. Арабаджи Н. Б. Правоохоронна функція Національної поліції. Актуальні проблеми політики. 2022. № 70. Р. 10–15. URL: <https://doi.org/10.32782/app.v70.2022.2>
22. Бомбергєр І. Л., Собко А. В. До питання про поняття та ознаки правоохоронних органів у правовій доктрині та законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право*. 2020. Випуск 1, № 61. Р. 16–20. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-3322.61-1.3>
23. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 № 987-XII : станом на 15 бер. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
24. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
25. Цивільне право в сучасних умовах. Навчально-методичний посібник / О. І. Сафончик та ін. ; ред. О. І. Сафончик. Одеса : Нац. ун-т «Од. юрид. акад.», 2023. 56 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f7eaa4f4-117c-4286-956a-4434951b2594/content>
26. Коссак В. М., Заїка Ю. О., Гришук В. К. Цивільне право України : підручник / ред.: Г. Б. Яновицька, В. О. Кучер. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 444 с.
27. Романова І. Д. Розуміння поняття правовідносин. Новітні кримінально-правові дослідження. 2017. С. 316–319. URL: <https://hdl.handle.net/11300/17311>